ŠB-08 Piargsky vodohospodársky chodník

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Banská Štiavnica
Geomorfologická jednotka:	Štiavnické vrchy
Geologická jednotka:	sopečné pohorie
Chránené územie:	Chránená krajinná oblasť Štiavnické vrchy
Prístup:	bus Štiavnické Bane, Richnava, rázcestie a pešo k západu chatovou osadou na hrádzu Veľkého Richnavského jazera
Východisko:	Štiavnické Bane, bočná hrádza Veľkého Richnavského jazera
Trasa:	Štiavnické Bane, bočná hrádza Veľkého Richnavského jazera – Bakoniho hora – Bakoniho rybník – Evičkino jazero – východným svahom okolo Bukovej hory – sedlo Krížna – Počúvadlianske jazero – juhozápadnými svahmi Holej – Richnavské jazerá
Dĺžka, prevýšenie:	15,1 km, prevýšenie 100 m
Čas prechodu:	6 h
Počet zastávok:	16
Náročnosť:	stredne náročná trasa

Zameranie chodníka: historické, technické, banícke, vodohospodárske

Typ chodníka: samoobslužný, okružný, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Čiastočné prepojenie na modrú, zelenú, žltú i červenú turistickú značku.

Rok otvorenia: 2006

Aktuálny stav: Existujúce informačné panely sú v dobrom stave, niektoré však chýbajú (2020).

Textový sprievodca: nie je; informačné panely > .PDF

Kontakt: Obecný úrad Štiavnické Bane, Štiavnické Bane 1, 969 81 Štiavnické Bane, tel. 045 / 6929 117

Poznámky: (1) Prvá časť trasy je súbežná s väčšinou trasy ŠB-09 Chodníka o ekológií piargských tajchov, pričom niektoré zastávky sú spoločné – na informačnom paneli je z každej strany tabuľa pre jeden z týchto dvoch chodníkov. (2) Náučný chodník vedie z veľkej časti popri vodohospodárskych jarkoch a vo viacerých úsekoch aj po frekventovaných štátnych cestách. (3) Okružná trasa sa dá spojkou medzi zastávkami 11 a 1 rozdeliť na dva samostatné kratšie okruhy (1. okruh: 1, 2, 3... až 11 a po spojke späť do východiska (1); 2. okruh: 1, po spojke na zastávku 11, 12, 13... až 16 a do východiska (1)).

Využiteľnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie v obmedzenej miere, trasu je vhodné upraviť tak, aby neprechádzala po frekventovanej ceste. Vhodné pre starších žiakov.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Štiavnické Bane. Obec s osadami juhozápadne od Banskej Štiavnice na hornom toku Štiavnice v centre Štiavnických vrchov vo veľkej nadmorskej výške (600 – 820 m), jedna z najvýznamnejších banských obcí na Slovensku, v roku 1948 premenovaná z pôvodného názvu **Piarg**. Vznikla spojením viacerých osád s rozdielnym stredovekým vývojom – Piarg (s prvou písomnou zmienkou z roku 1352, súčasť panstva Šášov), Vindšachta, Horná Roveň a Galizon. V čase rozvoja baníctva jej význam presahoval hranice Uhorska. Vybudovali sa tu sídla banskej správy, meračstva a nemocnice. Vysokú technickú vyspelosť tu dosiahla banská technika zásluhou vynálezcov a konštruktérov, rodákov **Mateja Kornela Hella (1653 – 1743)** a jeho syna **Jozefa Karola Hella (1713 – 1789)**, s ktorými tu 50 rokov pôsobil kartograf, zememerač a polyhistor **Samuel Mikoviní (1686 – 1750)**. Z početných banských prevádzok vynikala a je najvýznamnejšou technickou pamiatkou **Horná Bieberova štôlňa**, ktorá bola od začiatku 17. storočia miestom mnohých jedinečných technických vynálezov, o. i. na svete prvého použitia pušného prachu pre banské (teda pre nevojenské) účely na rozpájanie hornín v roku 1627. Mestská pamiatková rezervácia, vyhlásená v roku 1995, zahŕňa mnohé objekty, napr. barokový rímskokatolícky kostol sv. Jozefa z roku 1754 s unikátnymi oltármi, budovu bývalého kláštora hieronymitov z roku 1737, časti bývalého protitureckého opevnenia Vindšachty (renesančná bašta z 16./17. storočia a veža), budovu komorského banského úradu (dnes obecný úrad). Ďalším významným členom rodiny Hellovcov, tunajším rodákom bol brat Jozefa Karola, katolícky kňaz, jezuita, astronóm, matematik a fyzik na univerzite vo Viedni, **Maximilián Rudolf Hell (1720 – 1792)**. V 19. storočí sa obec stala významným strediskom ľudového rezbárstva (v roku 1874 tu založili rezbársku dielňu, výroba hračiek), historické baníctvo zaniklo začiatkom 20. storočia.

Horná Roveň. Od roku 1960 časť obce Štiavnické Bane (predtým bola súčasťou Banskej Štiavnice) na jej severovýchodnom okraji na svahoch masívu Tanádu a Vtáčnika vo výškach 700 – 820 m n. m. Jej

územie patrilo v 16. – 18. storočí k hospodárskemu centru banskoštiavnického rudného revíru a bolo významným strediskom banského podnikania. Severozápadne nad ňou sa nachádza opustený (zlikvidovaný) areál bývalej **šachty Roveň**, ktorá bola najväčšou stavbou tohto druhu na Slovensku. Ťažili sa tu polymetalické galenitovo-sfaleritové rudy. Projektovaná hĺbka 960 m v dôsledku útlmu baníctva nebola dosiahnutá, jej hĺbenie skončilo predčasne v roku 1991 v hĺbke 740 m. V blízkosti šachty Roveň na výbežku z vrchu Tanád stojí **krížová cesta Horná Roveň**. Jej sedem zastavení v aleji mohutných líp, poškodených vetrovou kalamitou, vzniklo po roku 1754. Kamenné reliéfy zastavení sú značne zvetrané. Súsošie z roku 1730 na vrchole kalvárie tvorí trojica krížov s Kristom a lotrami a kamenné sochy Panny Márie a sv. Jána v životnej veľkosti.

Piarske tajchy. Najrozsiahlejšia skupina vodných nádrží v rámci Banskoštiavnickej vodohospodárskej sústavy zo 16. – 19. storočia (viac v samostatnom hesle nižšie) ležiacich južne a juhozápadne od Banskej Štiavnice v povodiach Ipľa a Hrona v okolí obce Štiavnické Bane. Jej jazerá predstavujú zhruba polovicu objemu zo všetkých štiavnických tajchov. Navzájom ich prepája najväčšia a najdokonalejšia sieť jarkov, čiastočne využívajúcich aj vodné štôlne, ktorá podľa potreby prevádzala vodu medzi povodiami a Štiavnice (Ipľa), Richnavy (Hrona) a Jabloňovky (Sikenice), a to vďaka uzlu Krížna rôznymi smermi (viac > Náučný chodník Okolo Sitna). Na hornej Štiavnici, pri Šahách ústiacej do Ipľa, ležia ako kaskáda bývalý Tajch Bakomi (súčasný štandardizovaný geografický názov vodnej nádrže je Bakoniho rybník), Tajch Veľká Vindšachta (Vindšachtské jazero) – doň ústi odtok z Tajchu Krechsengrund (rybník Tajšok) – a Tajch Evička (Evičkino jazero). Vody z Richnavských jazier (Tajch Veľká Richnava, Tajch Malá Richnava; geografické názvy: Veľké Richnavské jazero a Malé Richnavské jazero) dnes Richnava odovzdáva pri Voznici Hronu. V časoch banskej činnosti voda Veľkej Richnavy prúdila podzemím popod rozvodie Peciny Hlavnou richnavskou vodnou štôlňou, najdlhšou v banskoštiavnickom vodohospodárskom systéme (950 m), vyrazenou v rokoch 1740 – 1750, k banským dielam v oblasti Piargu (Štiavnických Baní).

Banskoštiavnická vodohospodárska sústava. Svetovo unikátne historické zložité vodné dielo v Štiavnických vrchoch v okolí Banskej Štiavnice a susedných obcí, jediná technická pamiatka na Slovensku zapísaná (spolu s mestom Banská Štiavnica) v Zozname svetového dedičstva UNESCO. Vznikala v 16. – 19. storočí pre potreby rozvíjajúcej sa banskej činnosti, ktorej nepostačovali prírodné či tradičné vodné a energetické zdroje (málo vodné toky v pramenných oblastiach a ľudská a zvieracia sila), pričom najväčší rozmach budovania bol v prvej polovici 18. storočia. Na začiatku 20. storočia boli vyradené z banskej prevádzky jej najvýznamnejšie časti, posledná bola v prevádzke až do roku 1975. Ako prvú vybudovali v roku 1510 Veľkú Vodárenskú nádrž – vôbec prvú umelú vodnú nádrž na území Slovenska – pre zásobovanie Banskej Štiavnice, najmladším (z roku 1770) je Tajch Štampoch (Kamenický rybník) pri Dekýši. Sústava pozostávala z asi **60 jazier – tajchov –** (niektoré aj s viacerými hrádzami) a mnohých desiatok kilometrov **zberných, spojovacích a náhonových jarkov**, často vedených aj podzemnými **vodnými štôlňami**. Jarky zbierali atmosférickú vodu (zrážkovú, z topiaceho sa snehu) a usmerňovali jej tok podľa technických potrieb, pričom ju prevádzali aj medzi povodiami Ipľa a Hronu. Vzájomne jarkami prepojené tajchy vytvárali osem skupín: Piarske tajchy (heslo vyššie), Banskoštiavnické t., Kolpašské t., Hodrušské t., Vyhnianske t., Belianske t., Rudnianske t. a Tajchy oblasti Počúvadla. Asi polovica dodnes zachovaných jazier popri svojich environmentálnych i vodárenských funkciách významne slúži turistickému ruchu.

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Štiavnické vrchy. Chránené územie vyhlásené v roku 1979 na takmer celom území Štiavnických vrchov s výnimkou niekoľkých ich okrajových častí. Pohorie, budované vulkanitmi a andezitovým vrcholom Sitna dosahujúce výšku 1 009 m n. m., leží na rozhraní dvoch klimatických typov a prenikajú doň od juhu teplomilné a od severu karpatské horské prvky flóry a fauny. Fytogeograficky územie patrí do obvodu predkarpatskej flóry. Severnú hranicu svojho rozšírenia tu dosahuje napr. dub cerový a javor tatársky, na výslnných lokalitách s plytkou skeletovitou pôdou rastú xerotermy, ako kostrava valeská, kavyľ vláskatý či kukučka vencová. Veľkú

časť územia CHKO zaberajú lesy (65 %), ktoré sú druhovým zložením najmä v centrálnej časti vplyvom stáročnej banskej a hutníckej činnosti po totálnom odlesnení nepôvodné, tvorené smrekovými monokultúrami. Lokálne sú vo vyšších polohách bučiny s jedľou a umelo vysadzovaným smrekom a na skeletnatých pôdach lipovo-javorovo-jaseňové sutinové lesy. Na karbonátové podložie v okolí Sklených Teplíc sa viaže výskyt tisu. Zo živočíšstva sú zastúpené o. i.: orol krikľavý, myšiak hôrny, rys, mačka divá, medveď hnedý, vydra riečna, vidlochvost feniklový a ovocný, žije tu tiež vzácna modlivka zelená, roháč obyčajný a fúzač alpský. V opustených banských dielach sa vyskytuje niekoľko druhov netopierov (podkovár veľký, p. malý, netopier obyčajný…). Lokálnymi zvláštnosťami lesov sú hojné prímesi cudzokrajných drevín, súvisiace s pôsobením lesníckej katedry od roku 1807 – súčasti Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici. K svojrázu územia CHKO významne prispievajú historické banské diela, a to najmä vodné nádrže – tajchy –, budované v minulých storočiach ako zdroj energie i úžitkovej vody pre banícke účely, ktoré spolu s napájacími a náhonovými jarkami a ďalšími zariadeniami tvoria unikátny vodohospodársky systém. V hraniciach CHKO leží viacero území európskeho významu (súčasti sústavy Natura 2000), z ktorých najrozsiahlejšími sú Hodrušská hornatina, Suť a Skalka.

Názvy informačných panelov

1. Informačná tabuľa (*Panel je označený písmenom „i“.*)
2. Tajchy Veľká a Malá Richňava
3. Richňavské tajchy – banské jarky
4. Hodrušská vodná štôlňa
5. Windšachtské tajchy
6. Vodné štôlne Bakomi (*chýba*)
7. Tajch Bakomi (*chýba*)
8. Tajch Veľká Windšachta
9. Tajch Evička*
10. Vodné štôlne
11. Vodná štôlňa Krížna
12. Krížna – regulácia vôd
13. Banské jarky
14. Tajch Počúvadlo
15. (a) Tajch Počúvadlo – banské jarky (*chýba*); (b) Tajch Počúvadlo**
16. Významné osobnosti
17. Hlavná richňavská štôlňa

Informačné panely v teréne obsahujú nad názvom náučného chodníka ako upresnenie jeho zamerania, resp. obsahu „podtitul“ **Banský vodohospodársky systém**.

*Na obchádzke Bukovej hory medzi informačnými panelmi 8 a 9 stojí nečíslovaný panel Panoramatický pohľad na obec Štiavnické Bane a jej blízke okolie.

Panel 14b Tajch Počúvadlo s „podtitulom“ **Výstavba umelých vodných nádrží sa tematicky radí k ŠB-09 Chodníku o ekológii piargskych tajchov.

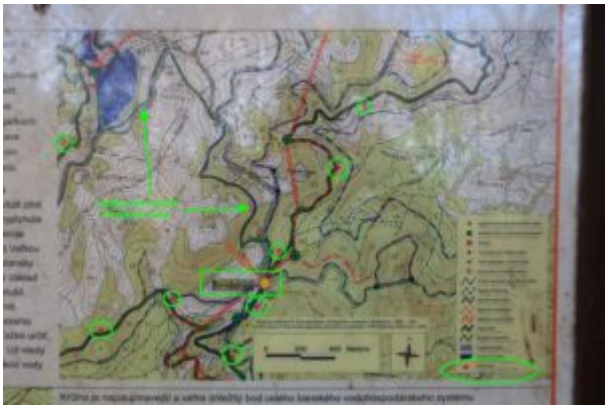

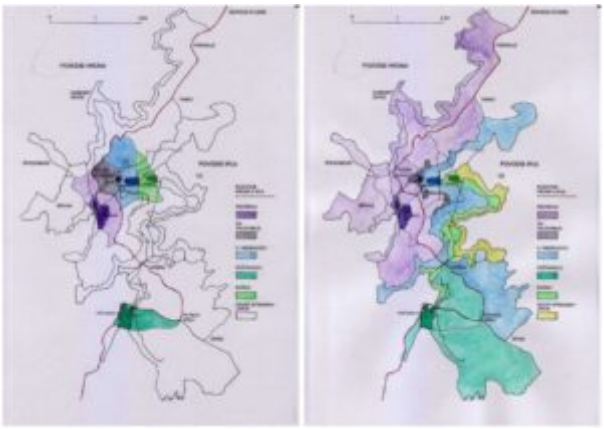

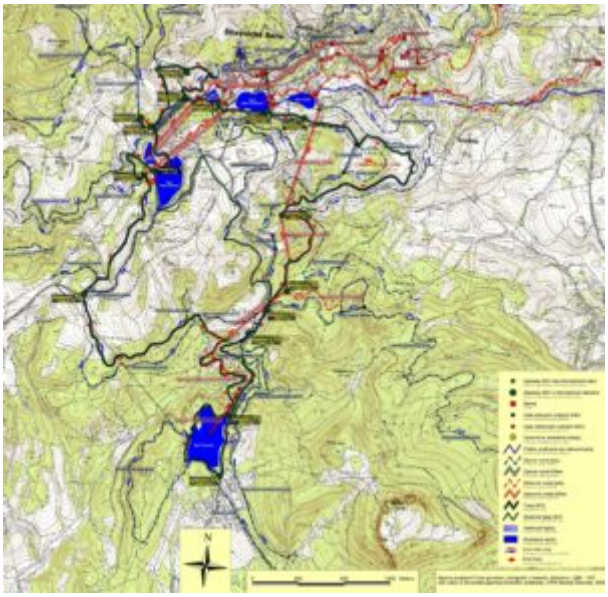

Štiavnické Bane
Buková hora
758
Kováčová dolina
Siltnianske
Lipovie
740

